

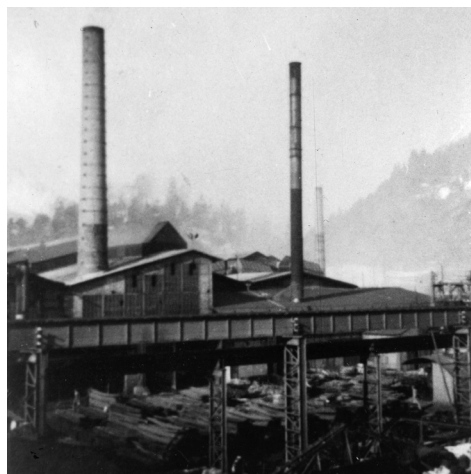
Kaj je bila železarna?

Železarna Jesenice je bila podjetje širokega in velikega pomena. Prvič je bila v nekem pomenu mati 6.500 zaposlenim in še mnogim tisočim članom njihovih družin. Zaposleni pa niso bili samo z Jesenic, ampak so se na delo vozili iz cele občine in okolice od Rateč do Bohinja in do Lesc, pa celo iz Kranja, Mosta na Soči in še iz mnogih drugih krajev. V železarni so te delavke in delavci opravljali različna dela in si tako zaslužili sredstva za preživetje. Ni pa železarna skrbela samo za svoje delavce, bila je prisotna predvsem v finančnem in materialnem smislu pri vseh ustanovah in društvih športnega, kulturnega in prosvetnega dogajanja v občini. Cenjena in spoštovana je bila tako na tem ožjem območju, pa tudi širše po celi Jugoslaviji in tudi preko svojih meja je bila zelo prepoznavna. Opisal bom nekaj kratkih dogodkov, ki so se mi kot železarju zgodili in dokazujejo, da je bilo res tako.

Prvi se je zgodil leta 1963 v Ljubljani. Ko sem sestro kot študentko finančno podpiral, sem ji večkrat kupoval obleko in obutev. Nekoč sva prišla v trgovino modistke na Trubarjevi v Ljubljani. Moja sestra si je zaželela klobuček, lep siv klobuček z zelenim trakom. Cena je bila 5.000 dinarjev. Kljub visoki ceni sem gospe za pultom dejal, da ga bova vzela. Ko sem plačal, je gospa moji sestri dejala: »O, gospodična, vi imate pa dobrega partnerja, da vam to plačuje.« Sestra ji je razložila, da nisem partner, ampak brat, ki je zaposlen v železarni na Jesenicah in jo finančno podpira med študijem. Gospa je nato povedala, da je bila v tej tovarni na ekskurziji in je videla, kako delavci obračajo žareče plošče pločevine, ki so zelo težke, in to pri temperaturi 50° C. Razložil sem ji, da ravno tam delam tudi sam. Gospa se je zelo začudila in dejala: »Če pa vi delate, garate tam pod tako težkimi pogoji, je za vas cena samo 3.000 dinarjev«. Z nasmeškom mi je vrnila dva tisočaka. Veliko spoštovanja smo mladi železarji doživeli tudi v Splitu, kamor nas je na enotedenski obisk povabila Ladjedelnica Split. Gostili so nas kot najboljše visoke goste. Razkazali so nam vse znamenitosti mesta in ostala podjetja. Povsod smo bili toplo sprejeti, najbolj pa smo bili počaščeni, ko nas je vodič vodil po mestu in razkazoval znamenitosti. Ko smo srečevali prebivalce Splita, ki jih je on poznal, je vsakemu razlagal: »E, vidi, ovi su ti željezari iz Jesenica, iz Slovenije.« Ja, res smo bili ponosni.

Ko sem dopolnil devetnajst let, sem moral na služenje vojaškega roka. Usoda ali vojska, ne vem zagotovo, katera, je hotela, da so me poslali na mejo z Bolgarijo. Bil

sem v krajih, o katerih sem ob prihodu razmišljal, da se sploh nikoli več ne bom vrnil živ. Nobenih cest ni bilo. Edini prevoz skozi visoke skalne soteske je bila ozkotirna železnica Čira. Stare »seljačke kuče« v malih zaselkih so bile redko posejane, nad njimi pa smo morali še dvajset kilometrov po kolovozih in stezah proti dva tisoč metrov visokemu hribu Ruju. Tam je v letnem času med »bukami«, v zimskem času pa med volkovi, samevala naša karavla Vučji dol. To je bilo področje Srbije, ki je bilo v tistem času pozabljeno od države in od boga. Povedati pa želim, kako sem bil ponosen, da sem železar, celo v teh krajih. Na karavli smo v vratih na dveh od sedmih kljuk imeli že popolnoma zlizane robove železnega kvadratnega dela, ki sega skozi ključavnico. Tako se je kljuka v vratih vrtela kot vetrnica, vrata pa se zaradi tega niso dala odpirati

*Valjarna tanke pločevine na Javorniku,
hrani Gornjesavski muzej Jesenice*

in zapirati. Ker sem bil na *fajnplehu* šest let tudi varilec in sem vedel, kako se tej stvari streže, sem vodniku predlagal, da bi kljuki popravil. Privolil je in sem pričel z delom.

Na karavli je bil vsak dan eden od vojakov določen za kurirja; ta je moral na 40 kilometrov dolgo pot po pošto v komando čete in nazaj. Kadarkoli sem bil določen za kurirja, sem šel v Rakitno, to je bila prva vas pod karavlo in obenem zadnja postaja železnice Čira. Tam je bila tudi strojna delavnica, kjer je vsakič, ko sem šel mimo, stal vodja delavnice in mi vedno zavpil:

»Kako si vojniče?« Odgovarjal sem mu, da sem dobro. Tistega dne pa sem ob odhodu v dolino s sabo vzel tudi pokvarjeni kljuki in jih pokazal mojstru v Rakitni ter ga prosil za popravilo. Takoj mi je dejal: »Ej, vojniče, to se ne može popraviti.« Vprašal sem ga, če mi dovoli, da to popravim sam. Dovolil mi je in čez uniformo sem dal zaščitni predpasnik, na roke nataknil rokavice, navaril kljuki, ju zbrusil, na kvadrat pomeril s *šublero*, če je mera prava in izključil stroje iz obratovanja, vrnil zaščitna sredstva, se zahvalil in hotel oditi. Ustavil me je in vprašal, od kod iz Slovenije prihajam. Na tleh delavnice sta ležali dve škatli elektrod iz Železarne Jesenice, en zavoj Drava in

drugi Jadran. Pogledal sem ga in mu s prstom pokazal nalepki na elektrodah ter mu dejal: »Iz ovog sam kraja, u ovom preduzeću radim kao bravar.« Ko sem naslednjič šel za kurirja je »majster« stal pri vratih in me nemo gledal. »Zdravo majstore!« sem mu dejal. »Zdravo šefe!« mi je odgovoril. In od tistega dne dalje sem tam daleč pri bolgarski meji, v mali vasici pod Rujem, bogu za hrptom, postal za vse prebivalce vasi šef iz »Željezare Jesenice« in ponosen, da sem železar. Tudi ko sem bil s sodelavci kadrovskega sektorja na izletu v Ohridu, me je »na pijaci u Stugi« presenetilo srečanje z Makedoncem Stojčetom, ki je bil daljnega leta 1964 pri nas na *fajnplehu* na praksi in se kasneje zaposlil v tovarni Lima v Skopju. Že na daleč mi je zavpil: »Kako si, Franc, drugar moj? Jeli loše topite i preradjujete gvozdže u onoj železari?«

Vidite, to so bili dogodki, ki sem jih doživel kot železar. Srečen in ponosen sem bil. Železarne pa danes že dolgo ni več. Neuki tujec, ki se pelje po avtocesti mimo Jesenic in gleda edini ostanek nekdanje železarne, betonski dimnik pri Šparu, pa si misli: »Glej no, glej, tukaj pa je verjetno nekoč bila cementarna!« Jeseničani pa imamo napol železno tržnico, iz tržnice nad cesto imamo železni nadhod, kot kakšne roke za mlin ali žago imamo železni most čez bohinjsko železnico in železno »lady«, upravno stavbo. Zato se kot nekdanji železar vprašam: »Pa kaj, hudiča, danes vse gradimo železno, če pa železarne že davno ni več?« Oprostite, pa hvala!

ANEKDOTE

V železarni, kjerkoli si bil, kjerkoli si delal, povsod je bila prisotna dobra volja ali dogodki, ki so to voljo povzročili. Prva stvar, ki jo bom opisal, je: včasih, to je 30 ali 35 let nazaj, so morali vodilni kadri zaradi hitrega ukrepanja ob morebitnih napakah, malo pa tudi zaradi nadzora v tovarni, dežurati na popoldanskem ali nočnem *ših*tu. Tisto noč je bil dežurni vodja vseh talilnic, jaz pa sem bil z ekipo na *ših*tu v kisikarni. Ko je dežurni vodja šel skozi martinarno, je opazil, da se vratca v peči, ki so bila na hidravliko, zelo počasi odpirajo in zapirajo. Takoj je vedel, da je preslab pritisk zraka, zato je telefonsko poklical v kisikarno. V kisikarni zazvoni telefon. Vodilni v kisikarni dvigne slušalko in prične se pogovor:

Vodilni v kisikarni: »Kisikarna tukaj.« Dežurni: »Tukaj martinarna.« Vodilni: »Ja, koga pa je?« Dežurni: »Sape ni, sape ni! Vodilni: »Ja, veš kva, dvakrat let okol martinarne, jo boš pa dobil.«

Naslednji dve sta tudi povezani s kisikarno in se nanašata na kostanj.

Delavec s seboj nekega dne prinese veliko kostanja. Bil pa je mož bolj škrte narave. Vzel je iz omarice v garderobi velik lonec, nasul vanj kostanj, nalil vodo, postavil na kuhalnik in odšel za poslom. Ker se je z delom zelo dolgo zamudil, kostanj pa je bil že kuhan, smo ostali sodelavci odlili vodo in pojedli kostanj, njemu pa smo v lonec pripravili nov kostanj in ga postavili na kuhalnik. Ravno je dobro zavrel, ko on vstopi, ugasne kuhalnik in strese kostanj na mizo. Ko je ugriznil v prvi kostanj, je zaklel: »Ja, hudirja, saj se je kuhal skoraj dve uri, pa je še kar trd!« Drugi primer je, ko je sodelavec, doma nekje iz okolice Podvina, tudi skoraj vsak dan kuhal kostanj. Takrat pa smo imeli v tovarni tudi čajno kuhinjo, kjer so za potrebe delavcev kuhali, po želji tudi kak čaj. Tudi v kisikarni smo ga imeli vedno nekaj steklenic. In glej ga, zlomka, kaj smo naredili! Dve steklenici čaja smo skrili, tretjo smo zlili v lijak in jo napolnili z vodo, v kateri je ta delavec kuhal kostanj, v lonec pa nalili svežo vročo vodo. Ko je kostanjar stopil v prostor, je pograbil steklenico ter pil in pil. Ko je prenehal in jo odložil, je dejal: »Ja, zdej bo pa za en cajt treba nehat kostanj jest, saj ima še čaj okus po kostanju.«

Ta pa je še s *fajnpleha* in od takrat, ko se je zgodila, je že več kot 50 let.

Mladi smo kljub temu, da smo delali po sistemu 7 / 0 včasih tudi odšli na kakšno zabavo. Tako je moj kolega Albin po neki nedeljski prekrokani noči prišel v ponedeljek kar direktno na *šiht*. Ves neprespan si je na *štreki* za pečjo pripravil »dilo«, nanjo nametal malo *pucvolne*, se ulegel in trdno zaspal. Nakar na jutranji obhod pride šef Štrumbelj. In ko tam za pečjo ugleda spečega Albina, stopi do njega in ga prične nežno stresati ter hkrati govoriti: »Albin, vstanite, Albin, vstanite!« Albin pa nič. Šef se malo razjezi, ga močno strese in zavpije: »Albin, vstani!« Albin pa z zaprtimi očmi počasi zamrmra v prepričanju, da ga nek delavec zafrkava: »Klinc te gleda, če t kej ne paše, se pa še ti ulež.«

Naslednja je pa spet iz kisikarne.

Tako kot povsod, smo tudi mi pili kavo enkrat ali dvakrat na *šiht*. Nekega dne, ko se je h kuhanju kave spravil sodelavec France, je nalil kavo v »šalce« in vsaki dodal še nekaj kapljic ruma za boljši okus. Temu rumčku smo rekli vejica. Ko počasi srebamo

kavo, vstopi sodelavec Ivan, ki je delal na energetske postaji Bela. France ga takoj vpraša, če bo »kafe«. »Ja, bom,« reče Ivan. »A ga boš z vejico?« zanima Franceta. »Kako pa je to?« vpraša Ivan. France pristavi malo džezvico vode, izza inštrumentne table, kjer smo imeli za čaj pripravljen suh bezeg v jagodah, prinese vejico bezga, ga prevre v vodi, odstrani vejico in zakuha kavo. Ivan je z veliko »mujo« in grimasami na obrazu kavo tudi popil. Minil je mesec ali dva, ko je Ivan zopet prišel k nam v kisikarno po nek rezervni del. Dežurni za kuho kave je bil tistega dne Janez. Ko kavo skuha in naliže v »šalce«, vpraša Ivana, če jo bo tudi on z vejico. Ivan reče: »Ne bom, mi ni dobro.« Ko Janez seže v omarico, vzame stekleničko z rumom in da vsakemu nekaj kapljic, Ivan reče: »A men pa nič?« Janez pa: »Saj si dejal, da je ne boš z vejico.« Ivan odvrne jezno: »A to je vejca, un k.... mi je pa zadnjič bezeg kahal.«

Pa še ena je iz kisikarne.

Stara kisikarna je stala na koncu hale, v kateri je bila konstrukcijska delavnica. Med to delavnico in žebljarno pa je bil tlakovan prehod za pešce in tudi za manjša vozila. Vsi vemo, no, skoraj vsi, da če v tekoči kisik ali dušik pride maščoba, pride do eksplozije. Tisti dan je delavec Matevž na enem od kompresorjev nekaj popravljal ter po opravljenem delu vse batne osi in ležaje v kompresorju močno namazal s strojno mastjo. Ko si je pred kisikarno s *pucvolno* čistil zamaščene roke, je njegov sodelavec prinesel cel »ajmar« tekočega dušika ter ga poleg Matevževih nog zlil v kanal. Matevž je stopil nekaj metrov vstran in v kanal vrgel namaščeno kepo. Prišlo je do take eksplozije, da so na dolžini celega prehoda med konstrukcijsko delavnico in žebljarno, to je okoli 150 metrov, popokala vsa stekla. Ko so prigrmeli skupaj nadzorniki, miličniki, inšpektorji in kriminalisti, je eden od miličnikov vprašal: »Kaj, le kaj se je zgodilo?« Matevž mu je umirjeno in prav počasi dejal: »Ja, nič posebnega, žebljarni smo vojsko napovedal.«